

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои биология, профессори кафедраи физиологияи растанӣ, биотехнология ва пиллапарварии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шохтемур Каримов Музафар Каримович ба рисолаи номзадӣ Султонмамади Гулмамад дар мавзӯи «Динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растани Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ» барои дарёфти дарҷаи илмӣ номзоди илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04-Биохимия пешниҳод шудааст.

Дар минтақаҳои гуногуни кишварҳои собиқ Шӯравӣ аз тарафи олимони оид ба омӯзиш ва парвариши растани эфемероидӣ таҳқиқот гузаронида шуда, маълумоти зиёд оварда шудааст, ки яке аз онҳо растани Сич (*Eremurus*) мебошад. Дар маҷмӯъ, 50 намунаи растани Сич (*Eremurus*) маълум аст, ки аз он 29 намуна дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон мерӯянд, 9 намуна он ба Китоби Сурхи Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шудааст. Дахсолаҳои охир баъди ба даст овардани истиқлолият, дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор корхонаҳои фармасевтӣ таъсис дода шуд, ки онҳо ашёи хомро аз дигар давлатҳо ворид мекунанд, чунки барои таъминот ва коркарди ашёи хоми маҳаллӣ баъзе мушкилот ба назар мерасанд. Вобаста ба ин, яке аз самтҳои муосири физиология ва биохимияи растанӣ ин ҷустуҷӯ намудани моддаҳои табиӣ фаъоли биологӣ мебошад, ки сарчашмаи онҳо ашёи хоми ғайримуқаррарии наботот ба ҳисоб меравад. Таҳқиқоти гузаронидашудаи Султонмамади Гулмамад оид ба омӯзиш ва муайян намудани динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растани Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ маҳсуб меёбад. Корҳои таҳқиқотии илмӣ доир ба омӯзиши намунаҳои гуногуни Сич (*Eremurus*) дар се минтақаи шароити гуногуни экологӣ, шаҳри Душанбе, вилояти Хатлон, деҳаи Алиҷони ноҳияи Данғара, ва домана қаторкӯҳҳои Ҳисор (ағбаи Анзоб деҳаи Зиддӣ н. Варзоб) интиҳоб шудааст.

Унвонҷӯ барои ба мақсади гузошташудаи илмӣ, чунин вазифаҳоро ҳалу васл намудааст.

1. Омӯзиши давраҳои нашвӣ ва захираи умумии массаи биологии узвҳои рӯизаминӣ ва зеризаминии намунаҳои Сич (*Eremurus*) дар минтақаҳои таҷрибавӣ;
2. Усулҳои ҷудо намудани пайвастагиҳои фитохимиявӣ аз узвҳои растанӣ вобаста ба давраҳои инкишоф;
3. Ошкор намудани динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявӣ дар намунаҳои гуногуни Сич (*Eremurus*) вобаста ба афзоиш, давраҳои инкишоф, муҳлати нигоҳдорӣ ва шароити гуногуни экологӣ;

4. Муайян кардани намудҳои компонентҳои химиявии дар таркиби пайвастагиҳои фенолӣ ва карбогидрати растани Сичи калон (*E.robustus* Regel) ва Сичи ҳисорӣ (*E.hissaricus* Vved) дар давраи нашъунамо;
5. Ошкор намудани баъзе хусусиятҳои физико-химиявии пайвастагиҳои фитохимиявии омӯхташудаи таркиби Сич (*Eremurus*).
6. Муайян намудани захрнокии баъзе аз пайвастагиҳои фитохимиявии таркиби Сич (*Eremurus*).

Диссертатсияи Султонмамади Гулмамад дар ҳаҷми 156 саҳифаи матни компютерӣ пешниҳод шуда аз муқаддима, 4 боб, хулоса, пешниҳодҳо оид ба истехсолот ва татбиқ, замимаҳо иборат мебошад.

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия ба даст омада ва нуқтаҳои илмие, ки барои Ҷимоя пешниҳод мешаванд, бори аввал гузаронида шудаанд. Дар шароити минтақаҳои гуногуни экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон бори нахуст массаи умумии биологӣ, усулҳои ҷудо кардани пайвастагиҳои фитохимиявӣ ба монанди ҷарби мумӣ, фенолҳо, карбогидратҳо витаминҳо ва сафедаҳо, хусусияти биохимиявӣ ва тағйирёбии миқдори онҳоро вобаста ба давраҳои нашъунамо дар растани номбурда таҳқиқ намудааст. Инчунин, дар таҳқиқот фаъолиятнокии пайвастагиҳои антиоксидантии Сичи калон (*E. robustus* Regel) ва захрнокии шадиди полисахариди дар об ҳалшавандаи Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved), таркиби пайвастагиҳои фенолии растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) бо усули электрофорези катрагӣ ва бо усули хроматографияи моеи самаранокиаш баланд бошад, компонентҳои химиявии таркиби полисахаридҳои Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) илман асоснок намудааст.

Унвонҷӯ Султонмамади Гулмамад дар рисола нуқтаҳои асосии, ки ба Ҷимоя пешниҳод мегарданд аҳамияти махсус дода, онҳоро дақиқ баён намудааст, ки онҳо чунинанд.

1. Таҳлил намудани динамикаи захираи умумии массаи биологӣ дар узвҳои рӯйизаминӣ ва зеризаминии намудҳои Сич (*Eremurus*) вобаста ба минтақаҳои таҷрибавӣ;
2. Ҷудо кардани пайвастагиҳои фитохимиявӣ аз узвҳои растани вобаста ба давраҳои инкишоф, барои истифода дар дорусозӣ ва саноати хӯрокворӣ
3. Таҳлил намудани динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявӣ дар растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved). ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) вобаста ба ҷойи нашъунамо, давраҳои инкишоф ва муҳлати нигоҳдорӣ;

4. Муайян кардани захрнокии баъзе аз пайвастагиҳои фитохимиявии растани Сич (*Eremurus*).

Бояд қайд намуд, ки унвонҷӯ дар рисолаи илмиаш ба вазифаҳои дар пешаш гузоштаро ҳал намуда, дар хулосаи ҷамъбастиаш онҳоро мушахасс ва фаҳмо пешниҳод намудааст.

Инчунин унвонҷӯ навъҳои гуногуни ин растаниро омӯхта, муайян намудааст, ки аз рӯйи хусусиятҳои нашествии Сичи калон (*E. robustus* Regel) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) дар минтақаҳои таҷрибавӣ аз якдигар фарқ мекунанд ва минтақаи таҷрибавии пойгоҳи баландкӯҳи биологии “Сиякӯҳ”-и н. Варзоб аз рӯйи ҳарорат ҳаво, боришот ва намнокии замин муътадил буда, нашествунамои Сичи калон (*E. robustus* Regel) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) нисбат ба дигар минтақаҳои таҷрибавӣ ба ин минтақа хос мебошад ва давраи ҳаёти дар ин минтақа зуд ва бомуваффақият мегузарад. Унвонҷӯ муайян намудааст, ки тағйирёбии миқдори пайвастагиҳои фитохимиявӣ дар растани мазкур аз ҷумла, рағгани мумӣ, пайвастагиҳои фенолӣ, қандҳои дар об ва кислота ҳалшаванда вобаста ба давраҳои гуногуни инкишоф фарқ кунанд буда, дар давраи хоби амиқи зимистона миқдори онҳо нисбат ба дигар давраҳо зиёд мушоҳида шуд. Дар натиҷаи таҳқиқотҳо муайян карда шудааст, ки спектрҳои ИС-Фуре олигосахаридҳои Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved), ки дар шароити пойгоҳи баландкӯҳи биологии “Сиякӯҳ”-и н. Варзоб ва шаҳри Душанбе парвариш карда мешаванд, мавҷуд будани раҳҳо дар 3307, 2935, 1622, 1408, 1024, 928, 870 ва 595 см⁻¹ 3296, 2941, 1621, 1405.1026, 930, 874 ва 595 см⁻¹ ин ба карбогидратҳо алоқаманд аст.

Унвонҷӯ Султонмамади Гулмамад бо усули ҳозиразамон электрофорези катрагӣ муайян намудааст, ки таркиби пайвастагии фенолии Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) аз компонентҳои химиявӣ ба монанди ресвератрол, 2-(4-гидроксифенил) этанол, кверситирон, гомованилин, синапин, 3,4-диметоксибензол, транс-ферулат, гомогентизинат, ванилин, транс-коричинат, фисетин гидрат ва эпикатехин иборат мебошад. Инчунин, баъзе аз хосиятҳои захрнокии пайвастагиҳои фитохимиявии таркиби Сич (*Eremurus*) дар каламушҳои сафеди таҷрибавӣ омӯхта шуд, аз ҷумла глюкоманане, ки аз таркиби Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ҷудо карда шудааст, моддаи захрнок ба ҳисоб намеравад.

Натиҷаҳои ба даст овардаи унвонҷӯ Султонмамади Гулмамад дар тиб, дорусозӣ, микробиология, саноати ҳӯрокворӣ, рангуборкунӣ ва ғайра хоҳад истифода бурд.

Унвонҷӯ ба самти аҳамияти амалии корҳои илмиаш бештар аҳамият дода, собит намудааст, ки натиҷаҳои ниҳии қисми назариявии рисолаи илмии назариявиро пурра гардонида, онҳо метавонанд дар корҳои илмии бахшҳои физиологияи растаниҳо, биохимия ва химия васеъ истифода гардад.

Аз рӯйи мавзӯи диссертатсия 8 мақолаи илмӣ 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон, 2 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и Федератсияи Россия, 6 фишурдаи илмӣ дар Конфронсҳои байналмилалӣ ва 4 фишурдаи илмӣ дар Конфронсҳои ҷумхуриявӣ нашр карда шудаанд.

Дар рисола 19 ҷадвал, 43 расм замима шудааст. Рӯйхати манбаҳои адабиёти истифодашуда 236 номгӯй, аз ҷумла 70 муаллифи хориҷиро дар бар мегирад.

Натиҷа ва хулосаҳои унвонҷӯ асоснок карда шуда ва эҳтимолиятнокии онҳо аз ҷиҳати илмӣ, назариявӣ, амалиявӣ асоснок карда шудаанд. Қисмии методи қор ба таври муфассал усулҳои истифодашударо дар бар мегирад ва аз он шаҳодат медиҳад, ки муаллифи қор усулҳои муосиру боварибахши таҳқиқоти истифода кардааст, ки барои ҳалли вазифаҳои муҳими биохимиявӣ ва бо амал баровардани он аҳамияти назаррас дорад.

Таҳлили натиҷаҳои бадастоварда нишон медиҳанд, ки дар баробари ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба шурои диссертатсионии аз ҷониби ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсияҳо ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, таҳти №295 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ будан, диссертатсия аз якҷанд камубудиву норасоӣҳо ҳолӣ нест, ки онҳо чунин арзиёбӣ мегарданд:

1. Дар баробари бо забони тоҷики навишта шудани диссертатсия дар он баъзе хатогиҳои имлоӣ дида мешаванд.

2. Дар диссертатсия аз қорҳои илмӣ олимони Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба мавзӯи диссертатсионӣ кам маълумот оварда шудааст.

3. Дар диссертатсия оид ба омӯзиши хусусиятҳои физики-химиявии Сичи калон (*E.robustus* Regel) дар минтақаҳои интиҳоб шуда, кам маълумот додашудааст.

4. Оид ба пайвастагиҳои химиявии таркиби Сичи калон (*E.robustus* Regel) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) дар қори илмӣ Ӯ.Х. Сафаров оварда шудааст, аммо фарқияти қори илмӣ Шумо аз қори илмӣ Ӯ.Х. Сафаров дар ҷустуҷӯ?

5. Дар диссертатсия оид ба омӯзиши динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии таркиби растани Сичи калон (*E.robustus* Regel) дар минтақаи таҷрибавии шаҳри Душанбе ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) дар минтақаи деҳаи Аличони ноҳияи Данғара маълумот оварда нашудааст.

Эродҳои дар боло оварда шуда ба сифат ва баҳои арзанда додашудаи диссертатсия таъсири манфӣ намерасонад.

Диссертатсия ба мазмун ва мундариҷаи автореферат мувофиқат мекунад.

Эродҳои дар боло зикргардида ҳеҷ гоҳ баҳои мусбати додашударо оид ба диссертатсияи Султонмамади Гулмамад кам намекунад. Қайд кардан ба

маврид аст, ки оид ба муҳимият, навоварии илмӣ ва аҳамияти амали доштан ва ҳаҷми гузаронидани таҳқиқотҳо ба талаботи дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсияҳо ва авторефератҳо, ба талаботи боби-3, бандҳои 31, 34 “Тартиб додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, таҳти №295 тасдиқ шудааст, барои диссертатсияҳо оид барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илм ҷавобгӯ буда, муаллифи он Султонмамади Гулмамад, ки диссертатсияро дар мазуи “Динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растании Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04-Биохимия омода намудааст арзанда аст.

Доктори илмҳои биологӣ, профессори
кафедраи физиологияи растани,
биотехнология ва пиллапарварии
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншоҳ Шохтемур

Каримов М.К.

Имзои М.К. Каримовро тасдиқ мекунам:
Сардори шӯъбаи таъминоти ҳуқуқӣ ва кадрҳои
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншоҳ Шохтемур

Абдуҳалимзода Н.А.

Суроға:

734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, х.Рӯдакӣ, 146, E-mail:

7.05.2024